

УДК 321.01; 342.2

О. В. БАТАНОВ

Олександр Васильович Батанов, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ТЕРИТОРІЯ ЯК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Поняття території є однією із центральних категорій у конституційно-правовій науці. З феноменом території синергетично пов'язані практично усі фундаментальні явища політико-правового та державно-управлінського життя сучасних суспільства і держави. Розглядаючи територію як одну із основних критеріальних ознак будь-якої держави, необхідно мати на увазі, що територія є також життєвим простором людей. Тому для кожної держави питання територіального устрою мають важливе, подекуди стратегічне, значення. Держава поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, в яких утворюються та функціонують органи публічної влади, налагоджується управління цими територіями. У силу цього життєвий простір країни впорядковується у державний, геополітичний, господарсько-економічний, соціально-культурний, правовий, інформаційний та інший простір.

Саме тому територія держави завжди була і залишається одним із ключових ресурсів його розвитку, а територіальний потенціал – одним із основних показників для оцінки сучасних держав, раціональне використання якого є важливим чинником ефективного та безпечного розвитку будь-якої країни. Такого роду раціоналізації сприяє вироблення цілісної, об'єктивної, що відповідає сучасним потребам політико-правового та державно-управлінського розвитку наукової концепції територіального устрою сучасної держави, заснованої на пріоритеті розвитку й охорони державної території на благо та в інтересах суспільства.

Розробка та реалізація такої концепції спрямовані на формування моделі територіального устрою, адекватної завданням та функціям держави, її всебічного сталого розвитку й модернізації державно-управлінських інститутів. Адже територіальний устрій є одним із найважливіших інститутів державного ладу будь-якої держави. Цей інститут характеризує юридичні якості та властивості такого основного складового елемента держави, як її територія. Територіальний устрій є організацією території держави.

Слід підкреслити, що значне ускладнення механізму територіальної організації влади та управління в сучасній Європі, як і в цілому у світі, багаторівневість організаційних та функціональних моделей публічної влади, які пов'язані з втіленням принципів субсидіарності та децентралізації, в силу чого посилюються тенденції її наближення до населення, актуалізує аналіз як внутрішньосистемних зв'язків територіальних одиниць у рамках системи територіального устрою держави, так і особливостей їх міжнародної правосуб'єктності в умовах міждержавної інтеграції.

Не викликає сумнівів, що у будь-якій демократичній країні саме право, насамперед конституційне право, прагне проаналізувати загальне, особливе та одиничне у різних правових та адміністративно-політичних системах країн світу, виявити ті правові інститути, які відповідають загальнолюдським цінностям, та інші інститути, визначити, наскільки це можливо, причини їх своєрідності, вказати їхні позитивні та негативні сторони, визначити роль у суспільстві. Такий методологічний підхід має на меті не тільки розв'язання теоретичних завдань, а й носить прагматичний характер: визначити можливість та межі використання тих чи інших інститутів у тотожних або трансформаційних умовах у різних країнах.

На наше переконання, розглядаючи питання державної території та адміністративно-територіального устрою, вкрай необхідно враховувати державно-управлінський та, особливо, політико-стратегічний чинник, що полягає у раціональному використанні територіального ресурсу з метою забезпечення ефективного функціонування суверенних держав в умовах викликів глобалізації та міждержавної інтеграції. Територіальний ресурс, з одного боку, один із важливих компонентів процесу досягнення завдань, цілей та функцій держав, а з другого, – іманентна ознака та стратегічний елемент механізму реалізації їх суверенних прав.

В умовах глобалізації необхідно звернути увагу на просторовий фактор, пов'язаний з множинністю просторів держави, що вимагає інтеграції територіального і «позатериторіальних» просторів в систему заходів розвитку та охорони простору суверенних держав в умовах нової соціально-економічної, інформаційно-комунікативної та технологічної реальності. Адже, як зазначають деякі дослідники, в умовах сьогодення такі поняття, як «держава», «територія держави», «кордони держави» набувають нового змісту та відходять на другий план. В умовах глобалізації та «постсучасності» багатьма дослідниками і практиками на перший план висувуються індивіди поза громадянською належністю, території позадержавної належності й різні співтовариства без їх прив'язки до державних та адміністративних кордонів.

У зв'язку з цим об'єктивно виникають додаткові виклики і ризики в правовому забезпеченні територіального розвитку та функціонуванні адміністративно-територіального устрою суверенних держав. Об'єктивні реалії сучасного світу трансформують функції держави та її кордонів, нова технологічна реальність збільшує значення існуючих просторів (наприклад, інформаційний) і навіть формує нові «позатериторіальні» простори (наприклад, електронний). Агресивна інформаційна війна, яка передувала та супроводжує сьогодні збройну агресію Російської Федерації в Україні, є тому підтвердженням.

Ці тенденції вкрай небезпечно ігнорувати. Їх необхідно враховувати в нормативно-правовому регулюванні та процедурно-процесуальному забезпеченні устрою, охорони й захисту державної території. В умовах сучасних інформаційних технологій та потенційних можливостей кібернетичних атак державна безпека і недоторканність державної території може бути підірвана саме в електронному просторі, з подальшим переміщенням агресії вже в територіальний простір. Саме тому духовно-культурний потенціал суспільства та держави, моральна готовність і здатність народу захищати свою територію не менш важливі, ніж, наприклад, природоресурсний.

Слід зазначити, що територія є неодмінною умовою розвитку всього державного життя. Територія, поряд з категоріями «народ» та «влада», утворює триаду елементів, які формують державу¹. По суті, територія держави уможлиблює саме виникнення, існування, організацію та функціонування держави. Саме тому традиційно під територією держави розуміють простір самовизначення народу, в межах якого держава здійснює свій суверенітет та свою юрисдикцію², а її конституційно-правовим статусом – певне правове положення території у державі, яке включає її склад, функції, режим, а також правові принципи і гарантії даного статусу³.

Як правило, під територією (лат. *territorium* – область, територія, від terra – земля) розуміються різні простори Земної кулі з її сухопутною та водною поверхнями, надрами та повітряними просторами, а також космічний простір та небесні тіла, які знаходяться у ньому. Термін «територія» використовується для визначення різних категорій земного та позаземного простору, відмежованих від інших відповідних просторів певними поверхнями (кордонами), які мають той чи інший юридичний статус і відповідний правовий режим.

Предметом конституційно-правового регулювання є територія держави. Територія держави включає власне територію, тобто сушу або сухопутну територію, акваторію або водні простори (внутрішні морські води і територіальне море), повітряну територію (простір над сухопутною і водною територіями, умовно до космічного простору), а також підземну територію (простір під сухопутною і водною територіями до технічно доступної глибини).

Зазначимо, що проблема територіального устрою держави та статусу його складових є однією з найменш досліджених у конституційно-правовій науці. Більш детальний аналіз території в юридичній науці був зроблений юристами-міжнародниками. Водночас представники науки конституційного права, як правило, обмежуються розглядом окремих питань території, зокрема, особливостями територіальної організації державної влади та місцевого самоврядування, проблемами державного суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності тощо. Значною мірою недостатня вивченість проблеми у сучасній Україні обумовлює труднощі у загальному розумінні таких феноменів, як унітаризм та унітарна держава, федералізм та федералізація, регіоналізм та регіоналізація, автономізація, децентралізація та деконцентрація тощо.

Слід звернути увагу й на те, що у сучасній літературі, присвяченій проблематиці державної території, територіальної організації державної влади та іншим питанням статусу території, попри амбіційність назв окремих публікацій та глобальність задумів з точки зору охоплення в них державно-територіальних проблем, далеко не завжди враховується складна, багатоаспектна природа території як конституційної та державно-управлінської категорії⁴. Безумовно, окремі дослідження проводилися. Так, принаймні упродовж останніх років досліджувалися проблеми політико-територіальної організації, державного устрою, адміністративно-територіального устрою України тощо⁵.

Варто вказати на те, що ні єдності точок зору з цих питань, ні чіткості відповідей щодо складних проблем територіального устрою та територіальної організації влади у конституційно-правовій науці немає. Значною мірою саме у силу цього факту не мала і не має сьогодні чіткого бачення з цих питань й українська держава. Внаслідок цього сучасна державна політика у сфері вдосконалення адміністративно-територіального устрою та територіальної організації влади України характеризується фактичною відсутністю довіри з боку населення до реформаторських дій з даного питання (поряд з відсутністю адекватного фундаментального наукового обґрунтування адміністративно-територіальної реформи), що по суті є основним бар'єром на шляху її реалізації.

Звернемо увагу на деякі теоретико-методологічні, гносеологічні та онтологічні проблеми територіальної організації сучасних держав.

Як зазначалося, державною є така територія, на яку розповсюджується її влада. Проте такий зв'язок між територією, державою та владою було визнано лише у процесі суспільного розвитку. Належне державі право на територію різко відрізняється від права власності на землю, яке належить приватним особам або державі в якості приватноправового суб'єкта. Право держави на дану територію полягає у виключному користуванні усіма державними правомочностями у межах цієї території. За античних часів держава розглядалася як громада (община) і не отожднювалася з її населенням. У Давньому Римі поширеною була ідея імперіуму, згідно з якою держава існувала там, де була наявна її влада. Водночас визнавалася публічна власність народу (власне держави) на землі, що, відповідно, вважалися підвладними. Згодом це право трансформувалося у право власності окремих індивідів на землю як річ (домініум). У середньовіччі, за умови повного злиття публічного й приватного права та нерозвиненості державних начал (у сучасному розумінні), користування державними правами у межах певної території було обумовлено фактичним володінням цією територією на праві приватного володіння. Державне право на територію вважалось додатком до права приватного. За часів феодалізму саме за речовим правом власності на землю визначалася природа державної влади. Територія, як і раніше, не виділялася як окремий інститут, а право феодала (насамперед абсолютного монарха) на відповідний простір сприймалося виключно як право власника на землю.

Поєднання права власності на землю і повноважень на державне владарювання певною мірою характеризувало погляди на державу і в наступні історичні періоди. Зокрема, прибічники ідеології природного права, розглядаючи в XVI–XVIII ст. державу як союз індивідів, фактично визнавали речовий характер територіального верховенства. З поширенням теорії народного суверенітету територію почали розглядати як об'єкт права власності народу, але згодом суб'єктом такого права фактично визначили державу.

На початку XIX ст. була сформульована концепція території як основи існування держави. Пізніше в юридичній літературі державу почали характеризувати як поєднання трьох елементів – території, населення і державної влади, а саму територію – як простір, у межах якого здійснюється державне владарювання над населенням. Співвідношення державної влади з територіально організованим населенням зумовлює призначення території як просторової сфери верховенства держави. Сама ж територія не є власністю держави, а право держави на територію – це по суті право на верховенство в її межах⁶.

Отже, у законодавстві сучасних держав право на територію строго відрізняється від права приватної власності. Тому у даний час немислимо відчуження державної території способами цивільного права та відповідно до його принципів, як це мало місце у середньовіччі. Навпаки, у сучасному конституційному праві чітко встановлений принцип невідчужуваності та неподільності державної території. Ключовим є принцип народного суверенітету, за яким джерелом влади в державі є народ. Як виняток можливе відчуження способами публічного права, тобто на підставі закону або міжнародного договору.

Територія в її конституційно-правовому та державно-управлінському смислі – це найбільш зрима іпостась держави. У ній найбільш емко відчувається така ознака системної організації, як цілісність. Цілісність виступає умовою існування держави як системи, вираженням всіх інших її ознак. І цілісність території, як елемент цілісності держави, є неодмінною умовою стабільності, стійкості відповідного суспільства. Проблема державної території та адміністративно-територіального устрою насамперед пов'язана з тим, що державна територія має складну структуру: по-перше, вона включає як сухопутну територію, так і територіальне море, внутрішні води, надра, повітряний простір; по-друге, державна територія має відповідну внутрішню організацію – вона поділяється на окремі територіальні (політико-територіальні, самоврядні чи адміністративно-територіальні) одиниці, система яких утворює адміністративно-територіальний поділ держави. При цьому до політико-територіальних можна віднести територіальні одиниці, що характеризуються визначеною політичною самостійністю, мають окремі атрибути державності (конституцію, власне законодавство, систему органів державної влади, громадянство і т.п.), що дає підстави визначати їхній статус як державно-подібних утворень (наприклад, суб'єкти федерації, політичні автономії). Самоврядними є такі територіальні одиниці, що слугують просторовою (територіальною) основою місцевого (регіонального) самоврядування, а адміністративно-територіальними – одиниці, що штучно створені центральною владою з метою визначення просторових кордонів для діяльності місцевих органів державної влади⁷.

У цілому територіальний устрій конкретної держави визначається її історичною й культурною еволюцією, становленням і розвитком економічної системи, політичних і правових інститутів. Він виступає в соціально-економічному розвитку суспільства одночасно і як чинник розвитку, і як результат цього розвитку. Формування території держави та її територіального устрою займає тривалий час та залежить від цілого ряду чинників: економічних – історично сформованих форм господарського зв'язку між територіями; демографічних – кількості населення, його складу, щільності населення; географічних – розмірів території і навіть клімату та ландшафту; історичних – спільності мови, культури, устрою життя; політичних – способу «збирання» земель (територій) у єдину державу (це могло бути добровільне об'єднання дрібних держав до складу єдиної великої держави, насильне приєднання та утримання певних територій – анексія та ін.). У сучасну епоху на вибір форми територіального устрою потужний вплив має і етнонаціональний чинник.

Історично проблема територіального устрою виникла після того, як збільшилися розміри території держави, що далеко вийшла за рамки міста з околицями, та виникла потреба у створенні спеціальних органів і установ для управління периферією. Не вдаючись далеко в історію, зазначимо, що в період абсолютизму центральна влада в особі монарха самостійно визначала адміністративно-територіальний поділ країни – систему одиниць, на які поділялася її територія та в яких діяли призначені з центру посадові особи чи органи

влади. Треба зазначити, що поділ у більшості випадків не був виключно штучним, не визначався довільно проведеними на карті лініями. Як правило, він будувався з урахуванням фактичного розселення людей, реальних зв'язків між поселеннями. Враховувалися при цьому й адміністративні завдання – інтереси оборони, поліцейського контролю, зручність стягнення податків тощо. У більш великих державах адміністративно-територіальний поділ ставав східчастим: дрібні одиниці, зберігаючи свою відособленість, включалися до великих, і чиновники, що управляли дрібними одиницями, знаходилися у підпорядкуванні чиновників, яким довірялося управління відповідними великими одиницями.

Об'єднання дрібних феодальних держав призводило до того, що деякі держави перетворювалися на територіальні одиниці нової великої держави, які тривалий час мали історичне значення. У подальшому більшість з них перестали бути державними одиницями, як скажімо, П'ємонт в Італії, Валахія в Румунії, Уельс у Великобританії, тоді як деякі інші зберегли певні державні ознаки (наприклад, Баварія у Німеччині, Сицилія в Італії).

У міру розкладання абсолютизму і переходу до індустріального ладу в низових територіальних одиницях – міських і сільських громадах – почало формуватися місцеве самоврядування (утім, деякі міста користувалися правами самоврядування й у феодальну епоху), а потім воно стало поширюватися і на більш великі територіальні одиниці. Відбувався, крім того, процес об'єднання держав, а також, що частіше, анексія, тобто насильницьке приєднання слабких держав до сильних зі збереженням іноді ознак державності перших.

Підкреслюючи значущість онтологічного та гносеологічного підходу у розумінні території як політико-правового та державно-управлінського феномена, вважаємо, що у концептуальному аспекті дуже важливою є її функціонально-телеологічна характеристика. Йдеться про завдання, мету та функції, які характеризують територію держави у динаміці, розвитку, а не в статичності. Вони синергетично пов'язані з об'єктивними потребами держави і суспільства, встановлюються залежно від виду території, основних викликів, що стоять перед державою та суспільством на різних етапах їх історичного розвитку.

Так, телеологічна спрямованість, тобто цілі державної території, оптимально розкриваються через характеристику загальних стратегічних напрямів та видів діяльності держави, що охоплюють всі чи більшість сфер державного життя. У завданнях державної території проявляється її соціальне призначення. Вони мають вихідне значення щодо функцій території, є їх безпосередньою передумовою та являють собою динамічне начало в їх здійсненні і розвитку, служать вдосконаленню, збагаченню їх змісту. Саме завдання зумовлюють наявність функцій державної території, детермінують їх зміст та впливають на форми й методи їх здійснення. Тільки соціальним призначенням території можна пояснити той неповторний комплекс функцій державної території. Вони виражають зміст роботи державного організму, характер його життєдіяльності, функціонування.

У силу цього глибоке розуміння функцій державної території розкриває як напрями і види державної діяльності, так і сукупність засобів розв'язання державних завдань і досягнення цілей держави, практичний прояв її соціального призначення. Лише в межах державної території держава та органи публічної влади можуть найбільш оптимально вирішувати відповідні проблеми державного значення. Тобто, у функціях проявляються як соціально обумовлена роль, яку покликана виконувати територія на тому чи іншому історичному етапі свого розвитку, так і напрями й види державної діяльності. Саме тому деякі функції території обумовлені загальними функціями держави. Так, наприклад, функцію захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення правопорядку покликані виконувати так чи інакше всі органи держави, її найбільш повній реалізації повинен бути підпорядкований весь механізм держави. Тим часом, функція території, пов'язана із забезпеченням та захистом прав і свобод громадян, може проявлятися у створенні територій зі спеціальним правовим статусом, таких як території проживання національних меншин та корінних народів, утворення відповідних територіальних автономій, територій консульських округів тощо, в межах яких встановлюються певні гарантії та пільги для певних груп громадян.

Свої функціональні особливості мають території з різними правовими режимами, наприклад, території закритих адміністративно-територіальних одиниць, території введення надзвичайного або воєнного стану; території прикордонних зон; території проведення антитерористичних операцій; природоохоронні території тощо, створення яких, у свою чергу, детерміновано необхідністю здійснення певних функцій держави.

Тому функції території доцільно визначати як основні напрями або види (форми) використання та реалізації геополітичного, господарсько-економічного, духовно-культурного, інформаційного та іншого потенціалів території як цілісної системи, необхідні для розв'язання певних завдань та досягнення цілей, поставлених суспільством перед державою в даний момент і на перспективу.

До числа основних функцій території держави доцільно відносити геополітичну, господарсько-економічну, соціальну, духовно-культурну, екологічну функції (з числа її об'єктних функцій); захисту державного суверенітету і національної безпеки, забезпечення та захисту життєдіяльності населення, прав та основоположних свобод людини і громадянина, організації діяльності органів публічної влади (з числа її суб'єктних функцій); інформаційну, комунікативну, забезпечення простору для дії нормативно-правових актів, стабілізаційну, контрольну та інші функції (з числа її технологічних функцій) тощо.

На наше переконання, тільки у своїй єдності означені та інші аспекти у розумінні сутності державної території дають змогу говорити про існування даного феномена як фундаментального інституту конституційного права, який має аксіологічні, гносеологічні, онтологічні, цивілізаційні, інституціональні, конститутивні, нормативні, функціонально-телеологічні, історичні та інші параметри.

¹ Сысоева Е. А. Категория «территория» в правовой теории и практике законодательного регулирования федеративного устройства современной России : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права ; история учений о праве и государстве» / Е. А. Сысоева. – Ростов-на-Дону, 2006. – С. 3.

² Бабурин С. Н. Территория государства : Теоретико-правовые проблемы : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства ; история права и государства ; история правовых и политических учений» / С. Н. Бабурин. – М., 1998. – С. 6.

³ Быстрова Д. А. Территория в конституционном праве Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право ; муниципальное право» / Д. А. Быстрова. – М., 2010. – С. 12.

⁴ Бабурин С. Н. Территория государства: правовые и геополитические проблемы / С. Н. Бабурин – М. : Изд-во Московского университета, 1997. – 480 с.; Грачев Н. И. Государственный суверенитет и формы территориальной организации современного государства : основные закономерности и тенденции развития : моногр. / Н. И. Грачев. – М. ; Волгоград : Книгодел : Волгоградский институт экономики, социологии и права, 2009. – 468 с.; Лексин В. Н. Государство и регионы : Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – 3-е изд., стер. – М. : УРСС, 2000. – 368 с. та ін.

⁵ Адміністративно-територіальна реформа в Україні : оптимальна модель / за заг. ред. О. І. Соскіна. – К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2007. – 288 с.; Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми : моногр. / І. О. Кресіна [та ін.]; ред. І. О. Кресіна. – К. : Логос, 2009. – 480 с.; Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи : моногр. / В. С. Куйбіда [та ін.]; заг. ред. О. В. Турчинов. – К. : Геопринт, 2009. – 615 с.; Верменич Я. В. Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування : у 2 ч. / Я. В. Верменич. – К. : Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, Центр теоретико-метод. проблем історичної регіоналістики, 2009. – Ч. 1. – К. : [б. в.], 2009. – 364 с.; Ч. 2. – К. : [б. в.], 2009. – 370 с.; Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України : моногр. / О. П. Іщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 224 с.; Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою : моногр. / І. О. Кресіна, (керівник авт. кол.); Д. І. Грицяк, А. А. Коваленко, О. В. Кукуруз та ін. / за ред. І. О. Кресіної. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Вид-во «Юридична думка», 2013. – 327 с. та ін.

⁶ Шаповал В. М. Територія держави / В. М. Шаповал // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – Т. 6: Т–Я. – С. 43–44.

⁷ Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – 4-те вид., виправл. та доповн. – К. : Атіка, 2006. – С. 372.

Резюме

Батанов О. В. Територія як інститут конституційного права.

У статті розкриваються сутнісні та змістовні характеристики території як інституту конституційного права. Доводиться, що з феноменом території синергетично пов'язані практично усі фундаментальні явища політико-правового та державно-управлінського життя сучасних суспільства і держави. Територіальний ресурс, з одного боку, один із важливих компонентів процесу досягнення завдань, цілей та функцій держави, а з другого, – іманентна ознака та стратегічний елемент механізму реалізації її суверенних прав. На думку автора, у своїй єдності, розглянуті у статті аспекти у розумінні сутності державної території дають змогу говорити про існування даного феномена як фундаментального інституту конституційного права, що має аксіологічні, гносеологічні, онтологічні, цивілізаційні, інституціональні, конститутивні, нормативні, функціонально-телеологічні, історичні та інші параметри.

Ключові слова: територія, держава, державний устрій, державний кордон, функції території.

Резюме

Батанов А. В. Территория как институт конституционного права.

В статье раскрываются сущностные и содержательные характеристики территории как института конституционного права. Доказывается, что с феноменом территории синергетически связаны практически все фундаментальные явления политико-правовой и государственно-управленческой жизни современных общества и государства. Территориальный ресурс, с одной стороны, один из важных компонентов процесса достижения задач, целей и функций государства, а с другой, – имманентный признак и стратегический элемент механизма реализации его суверенных прав. По мнению автора, в своем единстве, рассмотренные в статье аспекты в понимании сущности государственной территории, позволяют говорить о существовании данного феномена как фундаментального института конституционного права, имеющего аксиологические, гносеологические, онтологические, цивилизационные, институциональные, конститутивные, нормативные, функционально-телеологические, исторические и другие параметры.

Ключевые слова: территория, государство, государственное устройство, государственная граница, функции территории.

Summary

Batanov O. The territory as an institution of constitutional law.

The article describes the essential and substantial characteristics of the territory as an institution of constitutional law. It is proved that the phenomenon of the territory synergistically linked to virtually all of the fundamental phenomena of political and legal and public administrative life of modern society and the state. Territorial resources, on the one hand, an important component of the process of achieving goals, objectives and functions of the state, and on the other – a sign of an immanent and strategic element of the mechanism of realization of its sovereign rights. According to the author, in its unity, are discussed in the article aspects in understanding the essence of the state territory, allow to speak about the existence of this phenomenon as a fundamental institution of constitutional law that has axiological, epistemological, ontological, civilization, institutional, constitutive, regulatory, functional and teleological, historical and other parameters.

Key words: territory, state, state structure, state border, the function of the territory.